

iako etiku crpi iz istih izvora kao i zapadne Crkve. U usporedbi s njima uočljivo je da pravoslavlje danas u mnogim pitanjima stoji bliže ne-zapadnim i ne-kršćanskim tradicijama, ali prema Buchenauovu mišljenju buduće pravoslavne pozicije ovisit će o načinu integriranja pravoslavnih država u europsku zajednicu.

Završavajući prikaz ove zanimljive knjige, moramo napomenuti da bi Buchenauovi zaključci trebali privući pozornost znanstvenih krugova jer se radi o temama koje su sastavni dio hrvatske povijesti XX. stoljeća. S obzirom na pojačano zanimanje javnosti za sve aspekte povijesti socijalističke Jugoslavije, hrvatski bi se povjesničari trebali mnogo više zanimati za kvalitetne radove njemačkih i austrijskih znanstvenika, koji su do sada ostali nepoznati, čemu svakako pridonosi i nezadovoljavajuće poznavanje njemačkoga jezika među hrvatskim znanstvenicima.

ZLATKO KUDELIC

Miroslav AKMADŽA, *Krunoslav Draganović – Iskazi komunističkim istražiteljima*, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Slavonski Brod, Zagreb 2010., 285 str.

Knjiga o Krunoslavu Draganoviću tek je jedan od naslova iz velikog opusa Miroslava Akmadže, čiji je istraživački interes usmjeren na pitanja crkveno-državnih odnosa u razdoblju komunističke vlasti u Jugoslaviji. Na koricama knjige ispisana je kratka biografija Krunoslava Draganovića, u čijem uvodu stoji “svećenik, povjesničar i političar” – što je već dovoljno intrigantno, a svi drugi detalji iz njegova života samo potiču da se detaljno iščita ostali sadržaj knjige.

Okosnicu knjige čine iskazi koje je u rujnu i listopadu 1967., po povratku u Jugoslaviju, Krunoslav Draganović dao pred komunističkim istražiteljima. Dio dostupnih iskaza, vjerojatno izdvojenih iz dosjea, čuva se u Hrvatskom državnom arhivu, u fondu Službe državne sigurnosti Republičkog sekretarijata unutrašnjih poslova SR Hrvatske.

Knjiga se sastoji od četiri veća poglavlja – “Uvod” (str. 7.–26.), “Povratak u Jugoslaviju” (str. 27.–79.), “Iskazi komunističkim istražiteljima” (str. 81.–251.) i “Zaključak” (str. 253.–255.) – koja imaju tri do četiri manja podnaslova. Na posljednjih dvadesetak stranica (str. 257.–285.) objavljeni su korišteni izvori i literatura, kratice, kazala (imensko i mjesno) te bilješka o autoru.

U uvodnom dijelu autor objašnjava dosadašnju istraženost teme, metodologiju rada i upućuje na različite varijante prikazivanja istog događaja. Slijedi sažeti životopis Krunoslava Draganovića (str. 9.–11.), iz čijih redova postaje jasno zbog čega je bio zanimljiv komunističkim vlastima u poslijeratnoj Jugoslaviji. Osim što je završio Bogoslovni fakultet u Sarajevu, školovao se u Rimu, bio prvi predsjednik Duhovnog stola (1939./1940.), od svibnja 1941. bio je i član Ravnateljstva Zavoda za kolonizaciju i dr. Kraj rata dočekao je u Rimu, gdje uz odobrenje Vatikana pomaže hrvatske izbjeglice u Italiji i Austriji. Istodobno političke krugove na Zapadu obavještava o prilikama u Hrvatskoj. U rujnu 1967. pod nerazjašnjenim okolnostima vraća se u Jugoslaviju, točnije u Sarajevo.

Za bolje razumijevanje Draganovićevih iskaza služi i cjelina posvećena njegovu djelovanju u svjetlu crkveno-državnih odnosa u poslijeratnoj Jugoslaviji, koji su označeni problemom djelovanja iseljenog svećenstva u inozemstvu, kao i njihova odnosa s političkim iseljeništvom. S obzirom na važnu ulogu koju je u tim "protujugoslaven-skim aktivnostima" imao Draganović, koji se nalazio u Zavodu sv. Jeronima u Rimu (sjedištu iseljenog svećenstva), jasno je da se njegovo ime, kao i Zavod, pojavljivalo kao česti predmet spora i kamen spoticanja u odnosima između Jugoslavije i Svete Stolice. Njihovi zategnuti odnosi regulirani su potpisivanjem međusobnog protokola 1966. godine. U to vrijeme Draganović živi u Austriji i nije više u središtu spora u crkveno-državnim odnosima. (str. 11.–26.)

Jedna od nepoznanica iz Draganovićeve životopisa odnosi se na njegov povratak u Jugoslaviju 1967., o čemu autor raspravlja u drugom poglavlju knjige (str. 27.–53.). Okolnosti njegova povratka ni danas nisu u potpunosti jasne, pa je još uvijek otvoreno pitanje je li se vratio svojevrijem ili je otet i na prijevaru prebačen u Jugoslaviju. Prema ekstenzivno citiranim Draganovićevim svjedočanstvima, koje nam prenosi autor, proizlazi kako su dva suradnika Udbe na prijevaru prevezli Draganovića preko granice i predali ga jugoslavenskim vlastima. No, valja napomenuti kako je čak i sam Draganović bio uvjeren da to nije bilo učinjeno namjerno. Cjelokupna događanja bila su burno popraćena u iseljeništvu koje je uspjelo u svojim nakanama da o cijelom ovom slučaju obavijesti zapadnu javnost i diplomaciju. Stoga su jugoslavenske vlasti morale voditi računa o tim okolnostima, pa je nakon puštanja iz zatvora i provedenog ispitivanja odlučeno da će se u slučaju Draganović obustaviti kazneni postupak. Postignutim dogovorom određeno je da podatke koji su prikupljeni Draganovićevim ispitivanjem (rujan 1967. – svibanj 1968.) Služba državne bezbjednosti neće koristiti za kazneno gonjenje bilo Draganovića, bilo osoba na koje se implicira u iskazima. S druge strane, među inim, Draganović se obavezao da će se nastaniti u Sarajevu i nadalje baviti isključivo "vjerskim i historijsko-znanstvenim radom". Iako je vlast imala mnogo razloga da sudi Draganoviću i kazni ga, to nije učinjeno kako se ne bi kompromitirali odnosi s Vatikanom i Katoličkom crkvom u zemlji. Draganovićev slučaj bio je nepoželjan i često se prebacivao s jedne instance na drugu, čime se nastojala izbjeći eventualna odgovornost za ono što bi moglo uslijediti.

Središnji i najopsežniji dio knjige odnosi se na iskaze/izjave komunističkim istražiteljima, koji su prikupljeni u tri navrata (26. rujna, 26. i 27. listopada i 29. listopada 1967.) (str. 81.–251.). Započinje detaljnom biografijom koja je uvelike određena složenim društveno-političkim prilikama na ovim prostorima. Velika je pozornost posvećena djelovanju nakon završetka ratnih operacija, kada je najveći zadatak svećenstva bio briga za veliki broj izbjeglica u Austriji i Italiji – upravo za njih Draganović je, kako navodi, dao 10 svojih "najboljih i najplodnijih godina". Osvrće se i na 400 kg zlata Hrvatske državne banke koje je također otpremljeno iz Zagreba u "izbjeglištvo" te mnoge druge zanimljive epizode iz ne tako davne prošlosti. Poseban prilog objašnjava "odnose Katoličke crkve i SFR Jugoslavije" te Draganovićeve "veze s crkvenim krugovima u inozemstvu". Najviše pozornosti budilo je pitanje odnosa hrvatske emigracije i klera, o čemu svjedoči i poduža izjava dana pred komunističkim istražiteljima. I u kasnijim iskazima dio podataka o djelovanju klera ponavlja se i preklapa. Posljednji iskaz od 29. listopada 1967. posebno naglašava odnos Vatikana (pojedinih osoba) prema crkvenim

prilikama i osobama u Jugoslaviji te značaju i važnosti pojedinih “domaćih” osoba u Vatikanu.

Iz objavljenih iskaza jasno je da je Krunoslav Draganović bio upoznat s mnogo toga, da je poznao brojne ljude i imao važnu ulogu u spašavanju izbjeglica nakon Drugoga svjetskog rata. Unatoč tome, mudro sročeni odgovori ne otkrivaju mnogo novih detalja, vodeći računa kako o vlastitoj sudbini, tako i o životima ljudi koji su bili dostupni jugoslavenskim vlastima. Kao što i autor zaključuje, vidno je primjetna i doza samoljubivosti, pa stoga neke njegove stavove treba uzeti s priličnom rezervom. Ne smije se izgubiti iz vida vrijeme u kojem nastaju ovi iskazi – samo godinu dana nakon potpisivanja protokola između Jugoslavije i Svete Stolice. Bila je to situacija u kojoj je svatko pokušavao “izvući” nešto korisno za sebe. Krunoslav Draganović oslobođen je optužnice za ratne zločine po Zakonu o amnestiji iz ožujka 1962., a ostatak života proveo je u samostanu nedaleko od Sarajeva, bavio se crkvenom poviješću i bio pod stalnim policijskim nadzorom sve do smrti 1983. godine.

Ova knjiga ne pretendira biti i nije konačan odgovor na temu Krunoslava Draganovića, njegova života, djelovanja i značaja, no tajanstvenost, magičnost i brojne nepoznanice koje ju prate podsjećaju na kriminalističko-špijunske priče koje se čitaju u “jednom dahu”.

MARTINA GRAHEK RAVANČIĆ

Sjećanja čovjeka koji je - imao sreće. Branko POLIĆ, *Vjetrenjasta klepsidra*, Durieux, Zagreb 2004. 515 str., *Imao sam sreće*, Durieux, Zagreb 2006. 428 str., *Pariz u srcu studenta*, Durieux, Zagreb 2008. 447 str., *Na pragu budućnosti*, Durieux, Zagreb 2010. 369 str.

Posljednjih je godina zagrebačka nakladnička kuća Durieux tiskala niz naslova memoarskog štiva - sjećanja Sonje Wild Bičanić, Eve Grlić, Bronislawe Prašek Calcynske i drugih - koji imaju nekoliko zajedničkih odlika. Osim što se redovito radi o zanimljivo i dobro napisanom štivu, vrijeme što ga sva ova djela pokrivaju su druga i treća četvrtina 20. stoljeća i - što nam se u ovome kontekstu čini posebno važnim - ne radi se o sjećanjima političara, već “običnih” ljudi koji su bili svjedoci, sudionici, suputnici ali i žrtve zbivanja koja su bitno označila to vrijeme u Hrvatskoj i na prostoru nekadašnje Jugoslavije. Četiri knjige u memoarskom nizu dugogodišnjeg glazbenog urednika na Radio Zagrebu Branka Polića dijele sve ove odlike, ali i poentiraju nešto što je (očito kao rezultat urednikove namjere!) još jedna zajednička odlika ove - sada se već može kazati - “moćne gomilice”: sve su to djela koja iznose osobne doživljaje i vizure sudbosnih zbivanja kojih je vrijeme za nama toliko bremenito (utoliko Hrvatska potvrđuje svoju *troidenitetnost* - srednjoeuropsku, mediteransku i balkansku, preciznije onaj njezin balkanski segment, vrlo dobro “ulovljen” Churchillovom formulacijom kako Balkan proizvodi više povijesti nego što je može konzumirati), ali kako se ne radi o bivšim političarima ili vlastodršcima, u tim knjigama nema “glancanja” vlastitih bista i spomenika, niti naknadne političarske pameti. Tri dame uvodno spomenute, a po-